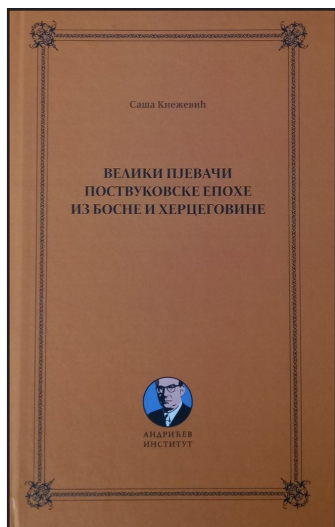


Приказ

Национални и/или маргинални епски певачи

Саша Кнежевић, *Велики пјевачи поствуковске епохе из Босне и Херцеговине*, Вишеград: Андрићев институт, 2021, 226 стр.



Монографија Саше Кнежевића вредан је допринос проучавању поствуковског епског певања и историји српске народне књижевности Босне и Херцеговине. У фокусу истраживачке пажње је опус двојице епских певача, Илије Дивјановића и Милована Војичића, те њихов статус у српској култури. Сагледавајући животе певача у одговарајућим социокултурним контекстима, апстрахујући поетичке одлике њихових песама, трагајући за њиховим специфичним певачким маниром, аутор коментарише позицију Дивјановића и Војичића као националних певача. Својим приступом и одабиром теме Кнежевић се открива као полемички глас српске фолклористике који позива на поновно читање делимично забрављених, па чак и одбачених текстова. Комбинујући методе историје књижевности, културне историје, стилске, сижејно-тематске и поетичко-естетичке приступе епици, аутор настоји да свестрано сагледа текст и контекст Дивјановићевих и Војичићевих песама. Премда му то није примарна намера, Кнежевић се бави и питањима правог и лажног народног песништва, улогом певача у импровизацији песме, те статусом Вукових збирки епских песама као „канона“ који битно одређује хоризонт очекивања истраживача и њихов однос према поствуковској епици. Полазећи од биографских чињеница и поетичких одлика певачких корпуса, аутор осликава људске и стваралачке портрете двојице певача.

Епски корпус Илије Дивјановића, његови певачки поступци и место у српској фолклористици разматрају се првенствено у вези са сакупљачким радом Богољуба Петрановића. Сарадња Петрановића и Дивјановића посматра се у ширем културноисторијском контексту друге

половине 19. века, те у вези са поствуковским интересовањем за фолклор и Босну и Херцеговину као за у то време фолклористички недовољно истражену земљу. Коментаришући сакупљачки рад Петрановићев, апстрахујући његова сакупљачка начела (из предговора збиркама песама), аутор даје допринос историји сакупљања народних песама на босанскохерцеговачком терену и испитује везе које су постојале између сакупљача и певача. Становиште које заузима изразито је полемичко према претходним истраживачима Петрановићевог дела. Наиме, испитујући рецепцију Петрановићевих зборника у фолклористици, аутор уочава изванредан баласт ауторитета, указује на то да су одређени ставови неоправдано прихватани као аксиоматски. Истиче да се првобитна негативна Јагићева критика у истраживањима Војислава Јовановића Марамбоа и Новака Килибарде продубљивала, при чему су се (не)свесно занемаривали и понеки афирмативни ставови самог Јагића. Полемичка жаока нарочито је уперена против Килибардиних тумачења којима се замерају, а анализом одговарајућих примера и доказују, паушалност, неутемељеност и аподиктичност појединих судова, те измештање Петрановићевог рада из одговарајућег културноисторијског контекста и пренаглашавање његове улоге у национално-пропагандном раду. Аутор нарочито замера некритички однос према Дивјановићу као певачу и сматра да је страдао с Петрановићем и због њега иако му ни највећи критичари нису одрицали таленат. Отуда се целокупна студија о Илији Дивјановићу може посматрати као вид рехабилитације овог певача.

Биографске чињенице о Дивјановићу излажу се на основу Петрановићевих сведочења и записа Ивана Васина Поповића у којима се, слично као и у случају биографије Милована Војичића, уочава модел хероизације певача. Нарочита пажња поклања се сведочењима о Дивјановићевој побожности, умећу лаког певавања, памтљивости и чињеници да је био писмен, у којој су претходни проучаваоци нашли главно упориште да одбаце Дивјановића као правог народног певача. Кнежевић не пориче књишко порекло појединих Илијиних песама, али књигу посматра као једно од средстава којима се традирају знања. Акценат се не ставља на генезу мотива већ на певачки поступак и начине упесмљавања грађе. Тежећи да открије специфичну певачку вештину и манир Дивјановића, аутор полази од поетичких законитости усмене епике и самерава Дивјановићеве варијанте и њихова стилска и изражајна средства с песамама из збирки Вука Караџића. У анализи конкретних текстова акценат је стављен на песме о прослави крсног имена, док се у сижејно-тематском регистру издвајају оне о женидби с препрекама и мотиву виле. Као Дивјановићев манир аутор издваја склоност ка распевавању, претеривању, посрбљавању и већу заступљеност библијских мотива, у чему види личне афинитете певача али и уобличавање спрам

хоризонта очекивања времена. Нарочито је занимљива теза о могућим херцеговачким изворима Дивјановићевог певања, изнета поводом варијаната о женидби с препрекама и утицаја гуслара Стевана и Николе Голијанина на Дивјановићево певање.

Док је у случају Дивјановићевом аутор наступао као бранитељ и предводник својеврсног процеса рехабилитације овог певача, те био приморан да се позабави преиспитивањем судова научних ауторитета о Дивјановићу, у случају Милована Војичића аутор је, осим малог броја изузетака, наишао на ћутање српске фолклористике о овом певачу. Отуда Кнежевићеве студије имају карактер пионирских студија и афирмишу овог певача и његов епски корпус као вредан део наше традиције. Пошто је, углавном на основу сведочења Војичићевог сина Радосава, дао биографски портрет певачев, аутор се осврнуо на сужејно-тематски регистар Војичићевог корпуса и његову сарадњу с Милманом Паријем. Истакнуто је да највећи део корпуса чине песме о догађајима с краја 19. и почетка 20. века, нарочито о Првом светском рату, и да оне боље одражавају Војичићев певачки манир и импровизаторске способности, јер су његове песме најстаријих и средњих времена махом скоро идентичне парафразе одговарајућих песама из Вукових збирки.

Од песама најстаријих времена Војичићеве збирке, у фокусу истраживачке пажње је пет варијаната о Светом Сави. Аутор одређује место ових песама у целини збирке, уочава њихову сродност с песамама и предањима сакупљеним на босанскохерцеговачком терену у другој половини 19. века и објављеним у оновременој периодици, то јест у Петрановићевом зборнику. Поређењем варијаната аутор трага за Војичићевим маниром, даје сужејно-тематски преглед песама, указује на везе са Савиним култом и разматра место и улогу Светога Саве у фолклору Херцеговине, те специфичну визију Војичићеву о Херцеговини као војводству Светог Саве.

Када је реч о Војичићевој епизи о Првом светском рату, аутор даје преглед доминантних тема, да би се потом упустио у сужејно-тематску, стилску, структурну и поетичку анализу песама које опевају почетак рата. Песме се посматрају у дијахронијској равни српске епике и пореде са спевом Алексе Гузине *Прва варница свјетског пожара*. Истиче се да, упркос сродној тематици, Војичићево певање није претрпело утицаје популарног Гузининог спева, и да Војичић следи традицију деветнаестовековног црногорског певања. Указује се на певачеве афинитете ка фактографији, то јест, у вуковском маниру, истиче се да више пази на то шта пева него како пева. Склоност ка приказивању ширег контекста догађаја, степен политичке ангажованости и нарочито култ династије Карађорђевић обележили су Војичићеве песме о Првом светском рату.

Култ Карађорђевића, поступци хероизације владара и прославање династије у Војичићевој епици о Првом светском рату чине другу истраживачку тему Кнежевићеву. Аутор прати начине карактеризације краљева Петра и Александра и осврће се на обрасце устаничке епике, њихову реактуализацију и идејне везе које се успостављају између фолклорног лика Карађорђа и његових потомака. Поетика града и симболичка географија у Војичићевом певању о светском рату последње су теме које Кнежевић обрађује. Он темељи своју анализу на методолошким и теоријским основама проучавања града у епици које је поставила Мирјана Детелић. Уочава се да је град сачувао исти симболички потенцијал (центар моћи и чинилац дистинкције своје : туђе), али да се у складу са тематиком светског сукоба проширио каталог места традиционалне епике и то двојако: с једне стране, у песме су ушли далеки, до тад непознати, европски градови, а с друге – локална, мања места. Анализу допуњује каталог херцеговачких градова у Војичићевим песмама.

Кнежевић је у монографији прештампвао три Дивјановићеве песме и штампвао три Војичићеве. Међу прилозима се налазе и предговори које је Петрановић написао за своје збирке и штампвао их као њихов интегрални део, а које је Новак Килибарда, приређивач прештампаних Петрановићевих зборника песама, из непознатих разлога изоставио и тиме, како показује Кнежевић, нарушио првобитну методолошку концепцију зборника. Осветљавање заборављеног или потиснутог културног наслеђа и успостављање континуитета у проучавању основни су покретачки принципи Кнежевићевог истраживања. Изузетан значај монографије је у томе што отвара нова поља истраживања, позива на превредновање грађе и статуса двојице певача, осветљава и проблематизује постојање канона проучавања, фокус помера на досад недовољно проучене теме српске фолклористике. У позиву на поновно читање и превредновање Дивјановићевих и Војичићевих песама аутор и сам „канонске“ варијанте из Вукове збирке посматра као естетски успелије, али истиче да естетско мерило, не сме бити једино које ће водити тумача. Дивјановићев и Војичићев епски корпус посматрају се отуда не само као естетски, него и као културноисторијски споменици који сведоче о укусу једног доба и његовим духовним кретањима. Реконструишући иманентну поетику двојице певача, аутор закључује да су и један и други „сачували традиционални поетски образац српске усмене епике“ и стекли статус националних певача.

мсп Дејан Илић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е пошта: dejan.ikum@gmail.com

Примљено: 9. 3. 2022.
Прихваћено: 30. 3. 2022.